

Лук'янець Т. Г.,
*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української та іноземних мов
Національного університету фізичного виховання і спорту України*

ФОКУС УВАГИ ЯК ХУДОЖНІЙ ПРИЙОМ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАЦІЇ У ТРІАДІ АВТОР – ТЕКСТ – ЧИТАЧ

Традиційною й визначальною особливістю художнього тексту на відміну від будь-якого іншого є його здатність до *очуднення* (“остранення” – термін В.Б. Шкловського) реалій дійсності, тобто вміння автора показати знайомі об'єкти таким чином, що вони відчуються як нові. Цей прийом слугує засобом управління читацькою увагою з метою естетичного і емоційного впливу на них. Перший можливо дослідити за допомогою інструментарію когнітивної лінгвістики і поетики [1, с. 18], яка спрямована на переосмислення елементів художньої виразності на перетині когніції й авторського вислову. Останній (художньо-естетичний вплив) є когнітивно-дискурсивною категорією і повинен розглядатися у мовленнєвому контексті.

Концентрування на певних об'єктах дійсності за критерієм їх художньої значущості в тексті відбувається через фокус уваги на основі встановлення ступеня салієнтності (*saliency*) [4, с. 181], тобто можливості привернення уваги до об'єкта на передньому плані [5]. Така увага залежить від когнітивної здатності людини фільтрувати весь спектр інформації, яку вона сприймає у процесі пізнання, і вибирати в певному контексті актуальну інформацію за принципом тематичної сітки (у термінах І.В. Арнольд) [1, с. 19]. У художньому тексті ступінь салієнтності об'єкта, з одного боку, залежить від бажання автора надати йому промінантності на фоні інших фігур. З іншого боку, подібне акцентування можливе завдяки когнітивній операції висунення, яка передбачає концентрацію уваги читачем на ключовому елементі описаної ділянки художньої дійсності.

Наративні прийоми фокусування уваги реалізуються завдяки можливості автора вибирати перспективу сприйняття об'єкта та висунення його на передній план, тобто займати певну точку огляду в просторі відносно об'єкта в фокусі. Визначення позиції уявного спостерігача в обмеженому часопросторі відбувається з огляду на варіювання місцезнаходження об'єкта, первинно віддаленого від точки зйомки чи огляду та згодом наближеного до неї [4]. Подібна

візуалізація художньої події дає можливість простежити просторову динаміку руху об'єкта в хронотопі оповіді, що приводить до його висунення на передній план, а також співвідносити розташування цього об'єкта із зміною його масштабу, який зумовлює зсув смислових акцентів у семантичній структурі текстів.

Тут цікавим виявляється простежити, як у межах художнього тексту штампи сприйняття дійсності автором і читачем спрощують розуміння художньої площини на основі аналогій до реального часопростору. Відбувається візуалізація об'єктів уявного світу через експлікацію окремих значущих деталей у ньому, які однак сприяють створенню цілісного образу завдяки досвіду обробки візуальної інформації в процесі життєдіяльності.

Іншим аспектом, який вимагає детального вивчення, є авторський вибір об'єктів фокалізації. Природно, що якщо фокус уваги експлікується за допомогою *лінгвокогнітивного механізму просторово-часової фокалізації*, тоді самий промінянтий об'єкт буде акцентованим. Це зазвичай ідейно чи символічно значущі аспекти зовнішності чи поведінки персонажа(ів), зокрема і такі, що сприяють інтимізації через нівелювання дистанції між текстом і читацькою аудиторією або оповідному відчуженню, коли неочікувана поява певного об'єкта викликає чи інтенсифікує негативні емоції.

Коли мова йде про застосування *лінгвокогнітивного механізму психологічної фокалізації*, позиція автора загострює фокус уваги на певному феномені (радіше ніж власне об'єкті чи його деталі) серед інших, надає йому емоційної забарвленості. У цьому контексті говоримо про наративний прийом фокалізованої розповіді (за Ж. Жанеттом), коли традиційна ретроспективна оповідь може бути реорганізована з додаванням поточних і проспективних елементів [2]. За допомогою авторських коментарів, засобів суб'єктивної модальності й оцінки змінюється фокус уваги читача з метою прагматичного впливу на нього. Відтак, базові штампи сприйняття об'єктів дійсності слугують основою для повернення уваги читачів до більш суттєвих, часто суспільно значимих явищ. Це в свою чергу є інструментом авторської маніпуляції читацькою аудиторією [3, с. 214], яка схильна впливати на зміну суджень про акцентований феномен. Таким чином, реалізується прагматичний потенціал художнього тексту, покликаний розширити прагматичне та емоційно-оцінне наповнення мовлення комунікантів всередині тексту до реперспективізації актуалізованої ситуації читачем метатекстово.

Отже, зміна фокусу уваги слугує художнім прийомом, який визначає позицію, обрану імпліцитним автором, що є своєрідним кутом зору, ракурсом, що звужує панорамний опис подій до характеризовання

одного об'єкта або феномену дійсності з огляду на прагматичну мету, яка реалізується в художньому просторі.

Список використаних джерел:

1. Воробйова О. П. Когнітивна поетика : здобутки і перспективи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2004. Вип. 635. С. 18–22.
2. Женетт Ж. Повествовательный дискурс : в 2 т. Москва : Изд-во Сабашниковых, 1998. Т. 2 : Фигуры П. М. 280 с.
3. Потапенко С. І. Мовна особистість у просторі медійного дискурсу (досвід лінгвокогнітивного аналізу): монографія. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2004. С. 359.
4. Croft W. *Cognitive Linguistics*. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 256 p.
5. Langacker R. W. *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. Oxford : Oxford University Press, 2008. 562 p.
6. Stockwell P. *Cognitive Poetics : An Introduction*. London : Routledge, 2002. 208 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-272-5-28>

Омелюх І. В.,

*аспірантка кафедри українського мовознавства
і прикладної лінгвістики*

*Навчально-наукового інституту української філології
та соціальних комунікацій*

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НІКНЕЙМІВ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА БОЛГАРСЬКОЇ МОВ)

Суспільно-політичні події, цифровізація та комп'ютеризація змусили людство сприймати світ по-новому – онлайн. До Всесвітньої павутини долучається багато користувачів, що спричинює збільшення кількості акаунтів у соціальних мережах, чатах, форумах, на віртуальних платформах тощо. Особливості інтернет-спілкування вивчають у межах комп'ютерного дискурсу [1, с. 6]. До об'єкта дослідження комп'ютерного дискурсу належать нікнейми як засіб самопрезентації під час онлайн-спілкування [3, с. 136]. Користувачі